

SIRP MİLLİYETÇİLİĞİ FAY HATTINDA BOSNA-HERSEK SİYASETİNİN KRİZİ

***Sündüs ADAŞ**
***Emrah KONURALP**

Öz

1990'ların başında Avrupa kıtasının ortasında yaşanan büyük trajedinin sahnesi olan Bosna-Hersek toprakları, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılmasıyla alevlenen Sırp milliyetçiliği için açık bir hedefe dönüşmüştür. Özellikle Müslüman Boşnakların büyük katliamlara tabi tutulmasıyla geç de olsa gerçekleşen uluslararası müdahale sonrasında masaya oturmak zorunda kalan Sırlar, güttükleri Sırp milliyetçiliğinden vazgeçmemiştir. Savaşın ardından, çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Bosna-Hersek Federasyonu ve etnik açıdan türdeşleştirilmiş özerk Sırp Cumhuriyeti ile on kantondan meydana gelen Bosna-Hersek'te, Müslüman Boşnaklar, Ortodoks Sırlar ve Katolik Hırvatlar arasında etnik çizgilerle bölünmüş bir siyasal sistem kurulmuştur. Bu araştırmada, kurumsal düzlemdeki etnik bölünmüşlüğün Sırp milliyetçiliği özelinde Bosna-Hersek siyasetine etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Yugoslavya, Sırp Cumhuriyeti, Bosna-Hersek.

CRISIS OF THE BOSNIA AND HERZEGOVINA POLITICS IN THE FAULT LINE OF SERBIAN NATIONALISM

Abstract

The lands of the great tragedy that took place in the middle of the European continent in the early 1990s, Bosnia and Herzegovina had turned into a clear target for Serbian nationalism, flared by the disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. The Serbs, who had to sit at the negotiation table, especially after the delayed international intervention with the massacres of Muslim Bosniaks, did not give up their Serbian nationalism. After the war, Bosnia and Herzegovina was structured as a country composed of the Federation of Bosnia and Herzegovina, mostly populated by Muslims, and an ethnically homogenized autonomous Serbian Republic and ten cantons. With this configuration, a political system was divided between Muslim Bosniaks, Orthodox Serbs and Catholic Croats with ethnic lines. In this study, the effects of ethnic division at the institutional level on Bosnia and Herzegovina politics in particular with Serbian nationalism were examined.

Keywords: Nationalism, Yugoslavia, Serbian Republic, Bosnia and Herzegovina.

* Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, sundusadas@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5172-8147

* Dr. Öğretim Üyesi, İğdır Üniversitesi Yerel Yönetimler Bölümü, emrah.konuralp@metu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3667-8107

Giriş

Ortak geçmiş ve kültür etrafında siyasal olarak örgütlenmiş bir topluluk olan “ulus”un birliği, bir arada yaşama isteğiyle perçinlenir. Bu isteği bir itkiye dönüştüren bileşenlerin neler olduğu noktasında milliyetçilik ve etnisite kuramları üzerine çalışan sosyal bilimciler arasında derin yaklaşım farkları bulunmaktadır. Örneğin, Anthony D. Smith ulusların etnik toplulukların devamı olduğunu savunurken, Benedict Anderson, ulusun hayal edilmiş bir siyasal topluluk olduğunda ısrar eder.¹ Eric Hobsbawm ise ulusların tek bir ölçüt ya da ölçütler kümesi ile açıklanamayacağını altını çizerek üretilen ölçütlerin propagandif ve programatik amaçlarına gönderme yapar.² Dolayısıyla, ulus kavramını tek yönlü olarak tanımlamak, siyasal, kültürel ya da başka bir temelde tek bir boyuta indirgemek pek mümkün değildir.

İnsanlık tarihi için oldukça yeni bir kavram olan “milliyetçilik” üzerinde de genel bir görüş birliği söz konusu değildir. Ernest Geller, milliyetçiliği “politik birim ile ulusal birimin uyumlu olması gerektiğini savunan bir ilke” olarak tanımlar.³ Smith ise milliyetçiliğin bukalemunvari olduğunu ve rengini bağlamından aldığını söyleyerek onu ideolojik bir hareket olarak ele alır.⁴ Ulus olma ülküsünün halkı yönlendirmek için kullanılacağını savunan Hobsbawm ise milliyetçiliği bir toplumsal mühendislik yöntemi olarak görür.⁵

Milliyetçiliği ve ulusu ele alırken kullanılan kuramsal ve kavramsal çerçeveleri üç ana başlık altında sınıflandırmak mümkündür. Milliyetçiliğin eski çağlardan günümüze dek varlığını sürdüren bir olgu olduğunu söyleyen birinci yaklaşım, ‘ilkçilik’dir. İlçiler; ırksal, dilsel, dinsel, ülkesel ilksel bağların kimliğin oluşumundaki işlevine dikkat çekerken ikinci yaklaşım olan ‘durumsalcılık,’ kimliğin ilksel köklerinden ziyade bir topluluğun içinde bulunduğu koşulların ve kendi çıkarları doğrultusunda biçimlediğine gönderme yaparak milliyetçiliğin siyasal elitin amaçları doğrultusunda

¹ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, 9. baskı (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2017); Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, 9. baskı (İstanbul: Metis Yayınları, 2017).

² Eric J. Hobsbawm, **1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik**, 6. baskı (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017).

³ Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk** (İstanbul: İnsan Yayınları, 1992).

⁴ Smith, **Milli Kimlik**.

⁵ Hobsbawm, **1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik**.

kullanılan bir araca dönüştüğünü savunur.⁶ İçsel veya dışsal baskıyla kimliğin de değişkenlik göstereceğini söyleyen üçüncü yaklaşım olan ‘inşacılık,’ ilköçülüğün ve durumsalcılığın harmanlandığı bir yaklaşımdır ve bu yaklaşım, gruplara kimliklerini biçimlendirme ve yeniden biçimlendirme kapasitesi atfeder.⁷ İnşacı yaklaşıma göre, kimlik doğanın bir ürünü değil, önce doğa tarafından verilen ama doğa tarafından bitirilmeyen olasılıkların işlenmesi ve damıtılmasını içeren süreçler yoluyla insanların eylem ve özdeşleştirmelerinin sonucudur.⁸

Balkan coğrafyası, tüm bu üç milliyetçilik yaklaşımı için son derecede zengin örnekler ve malzemeler içermektedir. Ancak bu zenginlik aynı zamanda milliyetçilik çalışmalarının hem çeşitliliğini hem de karmaşıklığını artırmaktadır. Tarihsel sürece baktığımızda bu çeşitlilik ve karmaşanın altyapısını oluşturan gelişmeleri çarpıcı biçimde görebilmekteyiz. Öyle ki, ‘Balkanlaşma’ terimi, küçültücü bir etikete dönüşerek, bir toprak parçasının küçük ve birbirine düşman birimlere bölünmesini anlatmak için kullanılagelmiştir.⁹ Bu çalışmada, söz konusu bölünmenin önemli etkenlerinden birisi olan Sırp milliyetçiliği özelinde çatışma sonrası dönemin Bosna-Hersek siyasetinde gözlemlenen fay hattı incelenecektir.

1. Balkanlar’da Sırp Milliyetçiliği ve Yugoslavya

Avrupa kıtasının güneydoğusunda bulunan ve Türklerce verilen adını bölgedeki sıra dağlardan alan bir yarımada olan Balkanlar¹⁰ Fransız Devrimi’nden sonra bölgede hızla yayılmaya başlayan milliyetçi hareketlerden önce ‘Rumeli’ olarak anılmaktaydı.¹¹ Osmanlılar, Rum (Roma) ülkesi anlamına gelen bu ifade ile Doğu

⁶ Michael Freeman, “Theories of Ethnicity Tribalism and Nationalism”, içinde **Ethnic Conflict, Tribal Politics: A Global Perspective**, ed. Kenneth Christie (Curzon Press, 1998); James McKay, “An Exploratory Synthesis of Primordial and Mobilizationist Approaches to Ethnic Phenomena,” **Ethnic and Racial Studies** 5, no. 4 (1982): 395–420, <https://doi.org/10.1080/01419870.1982.9993387>.

⁷ Stephen Ellicott Cornell and Douglas Hartmann, **Ethnicity and Race: Making Identities in a Changing World** (California: Pine Forge Press, 1998).

⁸ Gerd Baumann, **The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities** (New York: Routledge, 1999).

⁹ Norman Pound, “Balkans”, içinde **Academic American Encyclopedia** (Grolier Incorporated, 1994).

¹⁰ Maria Todorova, **Balkanlar’ı Tahayyül Etmek** (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2003).

¹¹ Halil İnalçık, **Tanzimat ve Bulgar Meselesi** (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1992).

Roma (Bizans) İmparatorluğu topraklarına ve bu topraklarda yaşayan halka gönderme yapmıştır.

Osmanlılar öncesindeki tüm Balkan devletleri de günümüz Balkanlarının biçimlenmesinde rol oynamıştır. Yunan kolonizasyonu, Büyük İskender dönemi, Roma ve Bizans İmparatorlukları, Balkanları biçimlendirmiş önemli tarihsel süreçlerdir. Bizans İmparatorluğu tarafından tanınmak isteyen diğer Balkan devletleri ülke içi sistemlerini Bizans'ı örnek alarak kurmuş ve Bizans İmparatorluğu'nun ayak izlerini takip etmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti tarafından yıkılması ile Balkan coğrafyasının büyük bir kısmı Osmanlı yönetimine geçmiştir. Bilinen o ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda kurduğu sistem milliyetçi fikirlerin doğumuna kadar ayakta kalabilmiştir. Milliyetçilik ateşinin yayılmasıyla Osmanlı *millet* sistemi çatlamaya başlamıştır.¹²

1789 Fransız Devrimi'nden önce Rumeli insanı kendini Sırp, Hırvat, Bulgar, Arnavut, Boşnak, Türk, Yunan ya da Makedon olarak değil, Müslüman, Ortodoks ya da Katolik olarak tanımlamaktaydı.¹³ Öte yandan rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Balkan coğrafyasında hâkimiyet kuran her iki hanedan da –Osmanlılar ve Habsburglar– Balkan halklarına kendi kültürlerini dayatma çabasına girişmemiştir. Bu doğrultuda kendi benliklerini, mitlerini, marşların koruyan, kendi dilini konuşarak kendi inancını yaşayan Balkan halkları milliyetçilikle ayrıksı ulusal kimliklerini kolayca inşa etmeyi başarmıştır. Kötüleşen ekonomik durum da milliyetçiliğin yayılmasını tetiklemiştir. Dolayısıyla, milliyetçilik çağı öncesindeki ilksel kökler olan yerel dilsel farklar üzerine durumsal etkiler doğrultusunda ulusal kimliklerin inşa edilerek önde gelen elitler tarafından toplulukların mobilize edildiği bir süreç yaşanmıştır. Maria Todorova'ya göre dil ve din kimlikleri çerçevesinde belirginleşen 19. yüzyılın Balkan milliyetçiliklerinde özellikle dil, tüm ulusal önderler için en güçlü birleştirici çekirdek olarak görülmüş; merkezi ve seküler eğitim sistemi aracılığıyla bu birleşme yoğunluk kazanmış; din ise ulusal kimlik inşası sürecine en son katılmıştır.¹⁴ Canlanan ulusal

¹² Zeynel Abidin Kılınç, “Çokkültürlülük ve Millet Sistemi”, **Pesa International Journal of Social Studies** 3, sayı 2 (2017): 44–55.

¹³ Mark Mazower, **Bizans'ın çöküşünden günümüze Balkanlar**, 2. baskı (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017).

¹⁴ Todorova, **Balkanlar'ı Tahayyül Etmek**.

bilinç ile hareketlenen halklar, soydaşları ile bağımsız bir devlet çatısı altında yaşamak için silahlı mücadeleye koyulmuştur.¹⁵ Ancak dilsel zemindeki bu inşa süreci, farklı dil gruplarının –Sırbistan’da Arnavutların, Romanya’da Macarların, Bulgaristan ve Yunanistan’da Türklerin– ulusal kimlikle bütünleşmesini engellemiştir. Diğer taraftan, Ortodoks topluluklar arasında dinsel cemaat tahayyülü ile ulus ‘hayali’ cemaati arasındaki bağdaşmazlık, ulus inşası sürecinde ayyuka çıkarken Müslümanlar ise dışlanmıştır.¹⁶

Savaşçı özellikleri ile bilinen Sırp isyan bayrağını ilk kaldıran etnik topluluk olmuştur. Bu topluluğun etno-ulusal belirleniminde Ortodoks inancı etrafında biçimlenen dinsel nitelik dikkat çekicidir.¹⁷ Bağımsızlıklarını kazanmak için 19. yüzyılın başında silaha sarılan Sırp, gerçekleştirdikleri isyanların sonucunda özerklik kazanıp durulsalar da soy farkına dayalı etnik milliyetçi bir ulus anlayışını benimseyerek ayrılık için çabalamaya devam etmiştir.¹⁸ Bir süre sonra tam özerklik statüsünü aşarak 1878’de bağımsızlık elde etmiş ve Birinci Dünya Savaşı ile de ülkelerine büyük ölçüde kavuşmuştur. Sırbistan yönetimi savaş boyunca tüm güney Slavları bir bayrak altında toplamayı arzulamış ve bu doğrultuda çalışmıştır.¹⁹ Öyle ki, ‘Güçlü Sırpılık, Güçlü Yugoslavya’ şiarıyla ‘Büyük Sırbistan’ ülküsü örtüşmüştür. Nitekim büyük devletlerin Güney Slavları birleştirecek bir devletin Balkanlardaki çatışmayı durduracağına olan inancı sonucu Aralık 1918’de Yugoslavya Krallığı olarak da bilinen Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ilan edilmiştir.²⁰ Bu devlet tarihte Güney Slavları birleştiren ilk devlettir. Devlet, yaşamını boğuştuğu tüm etnik milliyetçi sorunlara karşın İkinci Dünya Savaşı’na dek sürdürmeyi başarmıştır. Almanlar

¹⁵ Yelda Demirağ, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM**, Sayı 13 (2002): 15–33.

¹⁶ Paschalis M. Kitromilides, “Imagined Communities and the Origins of the National Question in the Balkans”, **European History Quarterly** 19, sayı 2 (1989): 149–92.

¹⁷ Siniša Malešević, “‘Divine Ethnies’ and ‘Sacred Nations’: Anthony D. Smith And The Neo-Durkhemian Theory Of Nationalism,” **Nationalism and Ethnic Politics** 10, no. 4 (2015): 577.

¹⁸ Alexander J. Motyl, **Encyclopedia of Nationalism**, 2. baskı (San Diego: Academic Press, 2001).

¹⁹ Alex Dragnich, **The First Yugoslavia: Search for a viable political system** (Stanford, CA: Hoover Press, 1983).

²⁰ Tanıl Bora, **Bölgeler, Sorunlar; Yugoslavya Milliyetçiliğinin provakasyonu**, 2. baskı (İstanbul: Birikim Yayınları, 1995).

tarafından işgal edilen Yugoslavya Krallığı her ne kadar etnik bölünmeler yaşasa da işgale karşı direnmiştir.

Aslında İkinci Dünya Savaşı, Yugoslavya için hem iç hem de dış savaş niteliği taşımaktadır. Sırp, Hırvatlar, Slovenler, Boşnaklar, rejim karşıtları ve rejim destekçileri, kısaca tüm halklar, birbirine karşı konumda olmuştur. Süreç sonunda Hırvat asıllı Josip Broz Tito liderliği ele almış ve altı cumhuriyetten oluşan bir sosyalist federasyon kurulmuştur.²¹ Bu federasyonu oluşturan tüm cumhuriyetler farklı etnik topluluklardan oluşuyordu ve birbirlerine dair olumsuz savaş anılarına sahip bu etnik topluluklar arasındaki denge her zaman pamuk ipliğine bağlıydı.

Öte yandan mozaik bir arada tutan Tito'nun ölümü ile ülkede dengeler tam anlamıyla alt üst oldu. Tito sonrası milliyetçi şiddetin tırmandığı bir dönem olarak görmekteyiz. Bu dönemde, halk üzerindeki baskı giderek artırılmış ve özgürlükler kısıtlanmıştır. Özellikle Sırp milliyetçiler, özerk olan Kosova üzerindeki baskıları artırmıştır.

107

Ekonomik açıdan cumhuriyetler arası makasın da giderek açılması, bağımsızlık fikirlerini güçlendirmiş ve ayaklanmalar başlamıştır. Ardı ardına gelen bağımsızlık ilanları iç savaşları beraberinde getirmiştir. Çokuluslu sosyalist federasyonun dağılması ve bağımsız ulus-devletlere dönüşmesiyle ortaya çıkan silahlı çatışmalar 'ulusal sorun'un (yani, ulusal veya etnik bir grubun kendi içinde birden çok etnik grup içeren bir devletle ilişkisi) uluslararası politika, hukuk ve kuram üzerine tartışmaların gündemine yeniden gelmesine neden olmuştur.

Yugoslavya'nın yaratılması ve sürdürülmesi, ülkenin en büyük iki ulusal grubu olan Ortodoks Sırp ve Katolik Hırvatların karşılıklı bağımlılığına bağlıydı. Bu halklar, kendi ulusal devletlerinin sınırlarını 'tahayyül' ederken bir örtüşme ve çakışma sorunuyla karşılaştı. Çünkü Slovenya hariç, eski Yugoslavya'yı oluşturan diğer ulusal grupların hiçbiri federasyon içinde açıkça tanımlanmış etnik sınırlar içinde yaşamıyordu. Çok sayıda Yugoslav halkı, diğerinin 'ulusal' bölgelerinden birinde yaşıyordu. Bosna-Hersek, Yugoslavya'nın barışçıl bir şekilde dağılması için en büyük

²¹ Aleksa Djilas, "Tito's Last Secret: How Did He Keep the Yugoslavs Together?", *Foreign Affairs* 74, sayı 4 (1995): 116-22.

zorluğu oluşturdu çünkü hem Sırp lar hem de Hırvatlar bu topraklarda büyük nüfusa sahipti ve hem Sırbistan hem de Hırvatistan, bu topraklarda tarihi iddiaları savunuyordu.

Yugoslavya'nın kuruluşundan itibaren iki rakip milliyetçi politika ülkenin siyasi geleceği konusundaki tartışmalarda belirleyici olma mücadelesinin içine girmişti. Birisi, bağımsız bir devlet için çabalayan Hırvat ayrılıkçılığı ve diğeri de egemenliği altında ortak Yugoslav devletini korumaya çalışan Sırp merkezîyetçiliğidir. Hırvat milliyetçiliği ayrılıkçı ve muhalifken Sırp milliyetçiliğinin tonu doğrudan Sırp yönetimi ile merkezi hükümet kurumlarının hâkim olduğu katı bir federalizm arasında değişkenlik göstermiştir. Yetkilerin merkezden ulusal birimlere devrinden yana olan Hırvat politikası, Sloven, Makedon, Arnavut ve Bosnalı Müslüman ulusların desteğini kazanmıştı.

Bu iki rakip milliyetçi politikanın belirleyici dinamiği, Sırp milliyetçiliğinin tarihsel gelişim süreci olmuştur. Şöyle ki, Sırp dilbilimci Vuk Stefanović Karadžić ve Sırp siyasetçi Ilija Garašanin, Sırp milliyetçiliğinin kurucu babaları olarak kabul edilirler ve Karadžić, dini bağlılıkları veya coğrafi kökenleri ne olursa olsun, Sırp-Hırvat dillerinin temelini oluşturan Ştokavian lehçesini konuşan tüm toplulukları içeren kapsayıcı bir dilsel Sırpılık tanımı yaparken Garašanin de Balkanlardaki tüm Sırp ları aynı sınırlar içinde toplayan Büyük Sırbistan ülküsünü savunmuştur.²² Dolayısıyla, Sırbistan'ın 1878'de bağımsız bir devlet olarak tanınmasından sonra, Sırp hükümeti, Habsburg hanedanı tarafından yönetilen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndaki – Ortodoks olsun ya da olmasın– Ştokavian lehçesini konuşan insanları işgal altında yaşayan Güney Slav halkları olarak görüyordu.²³ Bu da Sırbistan ve Avusturya-Macaristan arasında 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar artan düşmanlığa neden olmuş; ağır zayıyata rağmen Sırbistan, müttefiklerinin Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı Birinci Dünya Savaşı'nda nihai zaferinden yararlanarak Yugoslav milliyetçiliği doğrultusunda topraklarını genişletmiştir. Böylece etnik Sırp

²² Motyl, *Encyclopedia of Nationalism*.

²³ Ivo Banac, "Sırbistan'da Milliyetçilik", içinde *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, ed. Kemali Şaybaşlı ve Özcan Gencer (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1997).

milliyetçiliği, merkezîyetçi ve ülkesel bir Yugoslav milliyetçiliği söylemine evrilerek yine dönemseller koşullar gereği, Sırplıkla Yugoslavlığı örtüştürmeye çalışmıştır. Gellner'in deyimiyle, politik birim olan Yugoslav devleti ile Yugoslav ulusal kimliğini çakıştırma amacı, otantik Sırp kimliğinin önüne geçmiştir. Diğer bir ifadeyle, içsel ve dışsal baskıyla ulusal kimlik yeniden inşa edilmek durumunda kalmıştır.

Diğer taraftan, ülkesel Yugoslav milliyetçiliğinin çökmesi ve Yugoslavya'nın şiddetli dağılışı, bu tür çok uluslu devletlerin kurucu unsurları, kendi yollarını belirleyerek takip etmeye karar verdiğinde uluslararası toplumun kaostan ve kitlesel kıyımdan kaçınmak için herhangi bir katı yasal ilkeye, yönergelere veya yerleşik mekanizmalara sahip olmadığını göstermişti. Nitekim bu süreçte şovenist liderlerin milliyetçiliği kanla körüklemesi sonucu binlerce insan hayatını kaybetmiş, binlercesi mülteci konumuna düşmüştür. Sırp güçlerinin, Srebrenica'da giriştiği soykırımın ardından uluslararası güçler olaya geç de olsa müdahil olmuş ve savaşı sonlandırmıştır.

2. Bosna-Hersek'te Etnik Milliyetçiliğin Kurumsallaşması

109

1992-1995'teki savaş ve müteakip uluslararası topluluğun Bosna-Hersek üzerindeki korumasının parti manzarası üzerinde büyük etkisi olmuştur. Üç etnik grup savaş öncesi hedeflerini değiştirmemiştir: Sırp lar hâlâ bağımsızlık ya da Sırbistan tarafından ilhak etmeyi beklerken; Boşnaklar üniter bir devlete sahip olmayı istemekte; Hırvatlar ise ülke içinde bir entiteye sahip olmak için mücadele vermektedir. Bu tabloda, milliyetçiliğe dayanan siyasi partiler bu yüzden halk desteğini korumaktadır.²⁴ Diğer bir ifadeyle, Bosna'da savaşın sonlanması, milliyetçi ideolojilerin sonunu getirmemiştir. Öyle ki, oldukça heterojen bir yapıya sahip olan Bosna-Hersek siyasetinde özellikle Sırp milliyetçiliğinin etkisi yoğun olarak hissedilmektedir.

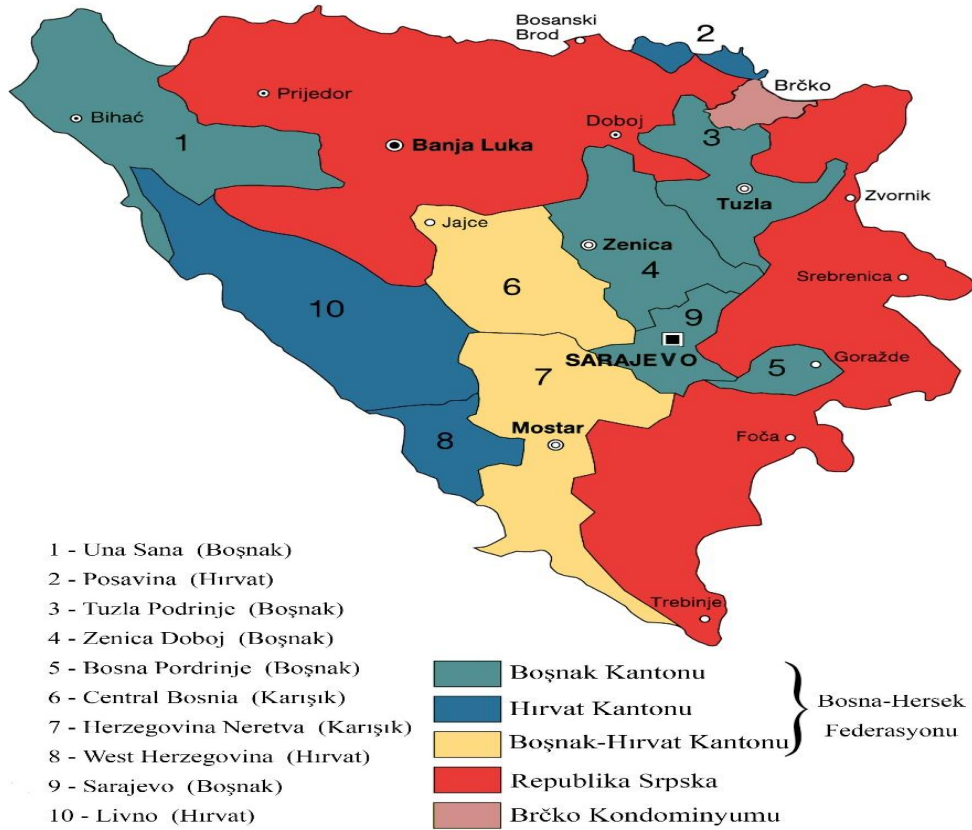
Yaklaşık üç buçuk yıl süren kanlı Bosna Savaşı sonunda imzalanan Dayton Barış Anlaşması'nın Bosna-Hersek Anayasası niteliğindeki Ek 4'ün 1. maddesi Bosna-Hersek'i, Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti (*Republika Srpska*) biçiminde iki entiteden (devletçik) oluşan bir devlet olarak tanımlamaktadır.²⁵ 1999 yılında da uluslararası tahkim sonucunda Brčko'da Avrupa Birliği (AB) tarafından atanan Bosna-Hersek

²⁴ Věra Stojarová, "Introduction", içinde **Party Politics in the Western Balkans**, ed. Věra Stojarová ve Peter Emerson (New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010), 1.

²⁵ OSCE, "Dayton Peace Agreement", **Resources**, 1995, <https://www.osce.org/bih/126173>.

Yüksek Temsilcisi tarafından çoklu etnik yapıya sahip özek bir bölge oluşturularak 2009 anayasa değişikliğiyle de resmen kondominyum statüsünde olan fiili bir üçüncü devletçik kurulmuştur.²⁶ Ayrıca Federasyon arazisi her biri kendi hükümetine sahip 10 kantona bölünmüştür (Harita 1).²⁷ Dolayısıyla, Sırp Cumhuriyeti, Federasyon'a kıyasla merkezîyetçi bir yönetsel yapıya sahipken Federasyon'da ademi merkezîyetçilik benimsenmiştir ve ülkede onu kanton, biri Sırp Cumhuriyeti ve diğeri Brčko olmak üzere 12 yerel yönetim tipi bulunmaktadır.²⁸

Harita 1. Bosna-Hersek'in Yönetsel Bileşenleri

²⁶ Official Gazette of Bosnia and Herzegovina, "Amendment I to the Constitution of Bosnia and Herzegovina" (2009), OHR, <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001-Constitutions/BH/BH-Amendment-I-to-BH-Constitution-25-09.pdf>.

²⁷ Cemile Halilović Tekin, *Bosna-Hersek Devleti 1991-1992*, 3. baskı (Konya: Çizgi Yayınevi, 2012).

²⁸ Florian Bieber, "Local Institutional Engineering: A Tale of Two Cities, Mostar and Brčko", *International Peacekeeping* 12, sayı 3 (2006): 420-33.

Bosna-Hersek'te, devletin başında Boşnak, Sırp ve Hırvat olmak üzere her üç etnik grup tarafından ayrı ayrı seçilen üçlü bir başkanlık konseyi bulunmaktadır. Bu kolektif başkanlık, oydaşma ile karar almaktadır. Devlet düzeyindeki diğer kurumlarda da etnik kotalar vardır ve üç etnik grubun eşitliği göz önünde bulundurulmaktadır. Devletin ve yürütme erkinin başı olan başkanlık konseyi başkanlığı, sekiz ayda bir ülkedeki üç toplumun temsilcileri arasında el değiştirmektedir.²⁹ Devlet düzeyindeki federal yürütme organı olan Bosna-Hersek Bakanlar Konseyi Başkanı, Başkanlık Konseyi tarafından aday gösterilir ve Temsilciler Meclisi tarafından onaylanır. Bakanlar Konseyi Başkanı, bir nevi başbakanıdır ve bakanları belirler. Devlet düzeyindeki hükümet, başta dış politika, ulusal savunma, dış ticaret, gümrük ve para politikasından sorumludur. Ayrıca, her iki entitenin de bir başbakanı ve 16 bakanlığı vardır.

Devlet düzeyindeki yasama organı, 28'i Federasyon, 14'ü Sırp Cumhuriyeti'nde seçilen toplam 42 üyeli Temsilciler Meclisi (TM) ve her bir kurucu etnistenin 5'er temsilcisinden oluşan 15 üyeli Bosna-Hersek Halklar Meclisi (HM) şeklinde çift meclisli bir yapıya sahip Bosna-Hersek Parlamenterler Meclisi'dir (BHPM). Ayrıca her iki entitede iki meclisli, kantonlarda tek meclisli yasama organı bulunmaktadır. Entite meclisleri sağlık, eğitim, tarım, kültür, işgücü ve iç güvenlik gibi konularda yetkilidir.

Çok katmanlı bu yapı, ortak bir karar almanın önündeki büyük setlerden biridir. Ülkenin ilerlemesi, bu bölünmüşlüğün sonucu olarak oldukça yavaş seyretmektedir. Dahası, bu karmaşık yönetim yapısının yüksek maliyetinin ülke gayrisafi yurtiçi hasılasının yüzde 50'sine denk olduğu tahmin edilmektedir.³⁰

Son nüfus sayımı verilerine göre, yaklaşık 3,5 milyonluk bir nüfusa sahip olan Bosna-Hersek'in yüzde 50'si Bosnalı Müslüman, yüzde 30'u Ortodoks Sırp ve yaklaşık yüzde 15'i Katolik Hırvat'tır.³¹ 2013 yılında gerçekleştirilen bu sayımın sonuçları 2016 yılına gelindiğinde dahi tam olarak açıklanamamıştır. Bunun nedeni milliyetçi

²⁹ Muhammed Mehdi Garip, "Dayton Anlaşması ve Sonrası" (İstanbul, 2017), 5.

³⁰ World Bank Group, "Bosnia and Herzegovina Partnership: Country Program Snapshot" (Sarajevo, 2015), 5, <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/BH-Snapshot.pdf>.

³¹ Bosnahersek.ba, "Bosna Hersek'te nüfus sayısı 3.531.159", **Bosnahersek.ba**, 2016, <https://www.bosnahersek.ba/bosna-hersekte-nufus-sayisi-3-531-159/>.

tepkilerden kaçınılmasıdır. Nitekim sonuçların duyurulmasının ardından tepkiler yükselmiş, Bosnalı Sırp liderler nüfus sayımının baskı altında gerçekleştirildiğini savunmuştur.³² Cumhuriyette üç etnik grup da kendi dillerini konuşmayı sürdürmektedir. Bosnalı Sırp ve Hırvatların büyük bir kısmı, Hırvatistan ve Sırbistan pasaportuna da sahiptir. Bu durum her iki ülkenin Bosna-Hersek'te gerçekleşen olaylara müdahale etme ihtimalini yükselten bir etmendir.

Devlet, kurulduğu tarihten bu yana tesis edilen barışın ve güvenliğin devamı için çaba göstermektedir. Bu noktada özellikle vurgulanması gereken konu, dış desteğin Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğünün güvencesi olması ve bu desteğin zayıflaması durumunda ülke bütünlüğünün sürdürülmesinin olasılık dışı olmasıdır.³³ Nitekim ülkede milliyetçilik gerilimi her zaman hissedilmektedir. Bunun nedenlerinden biri ülkedeki bölünmüşlüktür. Gerek yönetimde gerek eğitim sisteminde etnik bölünmüşlük barizdir. Geçmişin izleri aşılammış ve beklenen yüzleşme sağlanamamıştır. Halkların birbirlerine olan güveni tesis edilememiş, savaş suçluları adil bir şekilde cezalandırılmamış, savaşın ardından çözülmesi gereken sorunlar çözülememiştir. Öte yandan milliyetçi parti liderleri ve dini liderler bu durumu kullanmakta ve teşvik etmektedir.³⁴ Sonuç olarak, idari çok katmanlılığın yarattığı karmaşıklık ve etnik bölünmüşlük hâli, Bosna-Hersek'te normalleşmenin önündeki iki temel sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bu durum zaman zaman milliyetçi sokak gösterilerinin artmasına sebep olmaktadır. Halk tabanında siyasi yönetimin başarısızlığı memnuniyetsizliği artırmıştır.³⁵

Bosna'da Sırp milliyetçiliğinin merkezi konumunda olan Sırp Cumhuriyeti, ilan edildiği tarihten bu zamana yaşanan gelişmeler sonucu demografik olarak türdeşleşmiştir. Bölge nüfusunun yaklaşık yüzde 90'ı Sırp'tır. Bu oran etnik bakımdan

³² Bosnahersek.ba, "Bosnalı Sırp Liderlerden Nüfus Sayımı Tepkisi", **Bosnahersek.ba**, 2016, <http://www.bosnahersek.ba/bosnali-sirp-liderlerden-nufus-sayimi-tepkisi/>.

³³ Timothy Less, "Bosnia's 'Second Collapse' is Starting to Look Inevitable", **BalkanInsight**, 2020, <https://balkaninsight.com/2020/02/28/bosnias-second-collapse-is-starting-to-look-inevitable/>.

³⁴ Harun Semercioğlu, "Bosna-Hersek'te Yaşanan Boşnak-Sırp Çatışmasının Analizi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi** 16, sayı 63 (2017): 1339–60.

³⁵ Mehmet Uğur Ekinci, "Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu", **SETA Yayınları**, c. 42 (İstanbul: Seta Yayınları, 2014).

daha heterojen olan Bosna-Hersek Federasyonu ile karşılaştırıldığında, Sırp Cumhuriyeti'nde tek bir etnik grubun hegemonyası altında daha merkezi bir siyasi ve idari yapının oluşmasına yol açmıştır.³⁶ Bu durum bölgedeki Sırp'ların, ortak bir vatandaşlık bilinci kazanmalarını engellemiş aksine milliyetçi bir ideoloji gütmelerine yardımcı olmuştur. Kendi başına bir yapı gibi davranan ve ülkedeki diğer etnik gruplara ve sorunlara yeterince dâhil olmayan Cumhuriyet, neredeyse Bosna-Hersek'te yaşayan Sırp nüfusunun tamamını barındırır.

Bilindiği üzere bölgede milliyetçi popülizm oldukça etkilidir. Yönetime gelen siyasi partiler halkın nabzı ve kendi istekleri doğrultusunda milliyetçilik kartını etkin biçimde kullanmaktadır. Sırp'lar, Bosna-Hersek'in uzun vadede ayakta kalamayacağını ve Sırp Cumhuriyeti'nin, Sırbistan'la birleşme idealini gündeme getirmektedir. Ayrıca Sırbistan'ın AB ile tam üyelik müzakereleri yürütmesi de Bosnalı Sırp'ları motive etmektedir. AB üyeliği için çaba gösteren Sırbistan, genel anlamda Sırp Cumhuriyeti'nden gelen bu taleplere ve çağrılara karşı şimdilik sessiz kalmaktadır. Fakat Rusya'nın zaman zaman Sırp Cumhuriyeti'ne arka çıktığını görmekteyiz. Çizilen bu tabloda, Bosna-Hersek siyasetinin milliyetçilikten özellikle Sırp milliyetçiliğinden muzdarip olduğu çok açıktır.

Savaş sonrası, barışın tesisi için gerçekleşen seçimlere Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gözlemcilik yapmıştır. Seçimler AGİT'in gözetiminde 1996'dan 2000'e kadar başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. 1996 yılında gerçekleştirilen ilk seçimlerde beklenildiği üzere milliyetçi partiler büyük başarı sağlamıştır. Fakat milliyetçi partilerin gücü sadece ilk yıllarda etkisini göstermekle kalmamış, her dönem etkisini korumuştur. Bilinen o ki, milliyetçi partilerin iktidara gelmesi güçlü bir siyasal sistemi engellemiştir. 3 Ekim 2010 Seçimlerinde devlet seviyesinde hükümetin kurulamamasını, savaştan bu yana yaşanan en büyük kriz olarak adlandırabilir ve bu duruma örnek gösterebiliriz.

Seçim vaatlerinin anahtar kelimesi milliyetçilik olmuştur. Öyle ki, Sırp lider Milorad Dodik, seçilmesi halinde Sırp Cumhuriyeti'ne bağımsızlık garantisi vermiştir. Batı medyası tarafından sık sık gündeme getirilen Dodik, Sırbistan tarafından da

³⁶ İkinci.

desteklenmiştir. Sert geçen kampanya sürecinin ardından gerçekleştirilen seçime, seçmenlerin yaklaşık yüzde 54'ü katılım sağlamıştır. Hükümetin kurulamaması sonucu yaşanan iktidar boşluğunda Hırvatlar özerk bir yapıya kavuşma isteklerini dillendirirken, Sırp Cumhuriyeti ayrılık ideallerini daha yüksek sesle duyurmuş ve ülke tam anlamıyla çıkmaza sürüklenmiştir. Dodik'in, Bosna-Hersek'te devlet seviyesindeki mahkeme ve savcılıkların otonom yapılara devredilmesini öngören referandum kararını duyurması sonrası kurulması beklenen hükümet ile ilgili sorunlar giderek büyümüştür. Krizin yükselişini fark eden uluslararası toplumun tepkileri üzerine referandumdan vazgeçilmiştir.³⁷ Hükümet, tarafların defalarca toplanmasına rağmen yaklaşık 16 ay kurulamamıştır.

Bağımsızlığın ilan edildiği 1992'den bu yana Bosna-Hersek siyaseti hep etnisite üzerine kurulmuştur ve çoğu parti etnik grupları temsil etmektedir. Kurulan sistemde tek bir partinin güçlü bir şekilde iktidara gelmesi de imkânsıza yakındır. Seçim sonucu 10 parti federasyon meclisinde koltuk sahibi olmaya hak kazanmıştır. Sırp Cumhuriyeti'nde ise beklendiği üzere Sırp milliyetçisi partiler mecliste büyük çoğunluğu kazanmıştır. Seçim sonrası gerçekleştirilen uzun görüşmelerde etnik gruplar buldukları konumdan fazlasını talep etmiştir.

Bilindiği üzere ülkede hükümetin kurulması için de Boşnak, Sırp ve Hırvat grupların ortak karara imza atması gerekmektedir. Seçimlerden yaklaşık 16 ay sonra, seçimlerde başarılı olan 6 parti koalisyon konusunda anlaşmış ve hükümet kurulmuştur.³⁸ Fakat anlaşmazlıklar gelecek seçimlerde de kendini göstermiştir. 2014 yılında gerçekleştirilen seçimde hükümet yaklaşık 5 buçuk ay kurulamamıştır. Sadece kimin hangi bakanlığı alacağını değil, hangi partinin hangi kamu firmasının yönetimini alacağını da masaya yatırıldığı koalisyon görüşmelerinin uzun sürmesi, başta ekonomik olmak üzere birçok açıdan ülkeyi ve halkı olumsuz etkilemektedir. Bazı siyasi partilerin, sırasıyla önce kanton ve entitelerde, ardından devlet düzeyinde

³⁷ Milliyet, "Bosnalı Sırlar Referandum Kararını Geri Çekti", **Milliyet**, 03 Haziran 2011.

³⁸ Mirsad Karic, "Bosnian General Elections of 2010 and the Postelection Crisis", **Bilge Strateji** 4, sayı 6 (2012): 4.

hükümet kurulması şartını koşması da hali hazırda dünyanın en karmaşık siyasi yapılarından birine sahip Bosna-Hersek'te işleri daha da zorlaştırmaktadır.³⁹

2018 tarihinde gerçekleştirilen son genel seçimlerde yeniden aynı tablo ile karşılaşmıştır. Seçimlerden 10 ay sonra AB'nin Bosna misyonunun kolaylaştırıcılık rolü oynadığı görüşmeler sonunda liderler ancak uzlaşa sağlamıştır. Bosna-Hersek'in karmaşık hükümet yapısı Boşnak, Sırp ve Hırvat kotalar içermekte ve her gruba ana konularda bloke etme imkânı tanınmaktadır. Bosnalı Sırp lar ülkenin NATO (*North Atlantic Treaty Organization*) üyeliğini desteklemezken, Bosna'nın tarafsız kalması gerektiğini savunmaktadır fakat imzalanan koalisyon anlaşmasına göre üç lider Bosna-Hersek'in gelecekte NATO üyeliğiyle ilgili bir önyargı içeren karar olmadan NATO ile ilişkilerin geliştirilmesi konusunda uzlaşmıştır.⁴⁰ Her ne kadar hükümeti kurma konusunda uzlaşa sağlanmış olsa da gerginlikler devam etmekte, kamuoyunda daima farklı savaş planları dolaşmakta ve olası senaryolar gözden geçirilmektedir.

115

6-7 Şubat 2020 tarihinde, Bosna Hersek Anayasa Mahkemesinin ülkedeki iki entiteden biri olan Sırp Cumhuriyeti'ndeki kamu malı tarım arazilerinin entitenin değil de devletin yetkisinde olduğu kararına Bosnalı Sırp ların verdiği tepki nedeniyle siyasi tansiyon yükselmiştir. Sırp lar önce mahkemenin yapısını daha sonra da anayasal düzeni hedef almıştır. Dokuz üyesi bulunan Bosna-Hersek anayasa mahkemesinin üç üyesi yabancıdır. Sırp Cumhuriyeti yabancı hakimlerin görevlerinin son bulması adına çağrıda bulunmuştur. Bosna-Hersek devlet başkanlığının Sırp üyesi olan Dodik karar alma mekanizmalarını bloke etmeye karar vermiş ve 17 Şubat 2020 tarihli Sırp Cumhuriyeti Meclis konuşmasında, 'elveda Bosna-Hersek, Sırp Cumhuriyeti ayrılıyor' diyerek halk arasında infial yaratmayı başarmıştır.⁴¹ Destek almak için Sırbistan ziyareti gerçekleştiren Dodik burada da referandum kararını yinelemiştir. Sırbistan Cumhurbaşkanı Vucic'in referandum söylemi karşısında tepkisiz kalması Bosna-Hersek'te Hırvat ve Boşnak kesimlerin tepkisini çekmiştir. Verdiği demeçlerde

³⁹ Bahtiyar Küçük, "Bosna-Hersek'te neden 10 aydır hükümet kurulamıyor?", **Euronews**, 2019, <https://tr.euronews.com/2019/08/21/bosna-hersekte-neden-hukümet-kurulamıyor>.

⁴⁰ Servet Yanaltma, "Bosna-Hersek'te seçimden 10 ay sonra hükümet kurulması için anlaşma sağlandı", **Euronews**, 2019, <https://tr.euronews.com/2019/08/05/bosna-hersekte-secimden-10-ay-sonra-hukümet-kurulmasi-icin-anlasma-saglandi>.

⁴¹ SarajevoTimes, "Member of the Presidency of Bosnia-Herzegovina Milorad Dodik: 'Goodbye BiH, welcome RS-exit'", **SarajevoTimes**, 2020, <https://www.sarajevotimes.com/member-of-the-presidency-of-bosnia-herzegovina-milorad-dodik-goodbye-bih-welcome-rs-exit/>.

sorunun Bosna-Hersek’in yok olması ile çözüleceğinin altını çizen Dodik, milliyetçi düşünceleri körükleyerek, halkın ayrışması için önderlik etmektedir.⁴² Öyle ki, oy gayesi ile çizgisini tam anlamıyla ayrılıkçı ve milliyetçi bir eksene taşıyan Sırp lider yaklaşık 10 yıldır ülkede yaşanan krizlerin mimarı olmuştur. 2016 yılında gerçekleştirdiği referandum ile 9 Ocak gününü Sırp Cumhuriyeti günü ilan etmiştir ve Anayasa Mahkemesi’nin olumsuz kararına rağmen bugün, entitede törenlerle kutlanmaktadır. Öte yandan 2019 yılında aldığı yedek polis birliği kararı ile milliyetçiliği körüklemiş ve endişeleri arttırmıştır. Bosna-Hersek Federasyonu’nun da benzer bir karar alması ile gerilim tırmanmıştır. Uluslararası toplumun baskısı ile her iki taraf da bu karardan vazgeçilmiştir. Son krizin ardından uzun bir meclis oturumu ile Sırp Cumhuriyeti sekiz maddelik bir kararnameye imza atmıştır. Metinde devlet düzeyinde karar alınmasının Sırp yetkililerce bloke edilmesi, Dayton Barış Anlaşması’nın orijinaline dönülmesi, Anayasa Mahkemesi’ndeki yabancı hâkimlerin görevlerine son verilmesi için meclise teklif sunulması, Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti entiteleri arasındaki sınırların netleştirilmesi, Anayasa Mahkemesi’nin son kararıyla Dayton Barış Anlaşması’nı ve Anayasayı çiğnediği, hiçbir Sırp Cumhuriyeti kurumunun Dayton’a aykırı kararları uygulamaması gibi maddeler yer almaktadır.⁴³ Ülkede tansiyon giderek yükselmektedir. İlkçi yaklaşımın yoğun olarak izlerini taşıyan Sırp milliyetçiliği, bağımsızlık için etnik ve ayrıştırıcı bir ulus anlayışı gütmekte ve Sırpılık dışında bir ulusal aidiyet kabul etmemektedir.

Görüldüğü üzere Sırp milliyetçiliği Bosna-Hersek siyasetinin her veçhesinde kendisini hissettirmektedir. Her daim sahnede olan bu milliyetçilik ülkeyi şekillendirmeye devam edecektir. Milliyetçiliğin bütünleştirici bir ulusal yapı kurmak dışında etnik zeminde bir ‘yeniden kabileselleşme’ gerilimini de barındırdığı söylenebilir.⁴⁴ Bosna-

⁴² Kayhan Gül, “Sırp lider Dodik, ayrılıkçı söylemleriyle Bosna Hersek’teki krizlerin mimarı oldu”, **Anadolu Ajansı**, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/sirp-lider-dodik-ayrilikli-soylemleriyle-bosna-hersekteki-krizlerin-mimari-oldu/1744078>.

⁴³ Kayhan Gül, “Bosna-Hersek Anayasa Mahkemesinin ‘tarım arazileri’ kararı ülkeyi gerdi”, **Anadolu Ajansı**, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bosna-hersek-anayasa-mahkemesinin-tarim-arazileri-karari-ulkeyi-gerdi/1737095>.

⁴⁴ Emrah Konuralp, “Kimliğin Etni ve Ulus Arasında Salınımı: Çokkültürcülük mü Yeniden Kabilecilik mi?”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi** 13, sayı 2 (15 Ağustos 2018): 133–46, <https://doi.org/10.17153/oguibf.400350>.

Hersek siyasetinde yeniden kabileselleşmeyi durduracak ve ulusal birlik sağlayacak bir kurumsal yapı ve irade söz konusu değildir.

Son olarak, bu savı temellendirmek adına 2018 Genel Seçimleriyle ortaya çıkan aritmetiği baz alarak Bosna-Hersek'te faaliyet gösteren başlıca siyasal partilerin milliyetçilik tayfında konumlanışına bakmak gerekmektedir. Tablo 1'de bu siyasal partilerin ideolojik öncülleri ve dayandığı etnisiteler verilmiştir.

Tablo 1. 2018 Seçim Sonuçlarına Göre Bosna-Hersek Parlamenterler Meclisi'nde Temsil Edilen Siyasal Partilerin Profili

Parti	Kısaltma	Lider	İdeoloji	Oy(%)	TM	HM	Etnisite
Demokratik Hareket Partisi	SDA	Bakir Izetbegović	Müslüman/Boşnak Milliyetçisi; Muhafazakâr	17,01	9	3	Boşnak
Bağımsız Sosyal Demokratlar İttifakı	SNSD	Milorad Dodik	Sırp Milliyetçisi; Sosyal Demokrat; Popülist	16,03	6	4	Sırp
Bosna-Hersek Hırvat Demokratik Birliği	HDZ BiH	Dragan Čović	Hırvat Milliyetçisi; Muhafazakâr, Hıristiyan Demokrat	9,05	5	4	Hırvat
Bosna-Hersek Sosyal Demokrat Partisi	SDP BiH	Nermin Nikšić	Sosyal Demokrat; Avrupacı	9,08	5	1	Çoklu-Etnik
Sırp Demokratik Partisi	SDS	Mirko Šarović	Sırp Milliyetçisi; Muhafazakâr	9,80	3	1	Sırp
Demokratik Cephe	DF	Željko Komšić	Sosyal-Liberal; Avrupacı	5,81	3	1	Çoklu-Etnik
Bosna-Hersek'te Daha İyi Gelecek için Birlik	SBB BiH	Fahrudin Radončić	Liberal-Muhafazakâr; Popülist; Boşnak Milliyetçisi	4,16	2	1	Boşnak
Demokratik İlerleme Partisi	PDP	Branislav Borenović	Muhafazakâr; Avrupacı, İlmli	5,06	2	0	Sırp
Bizim Parti	NS	Predrag Kojović	Sosyal-Liberal; Avrupacı	2,92	2	0	Çoklu-Etnik
Demokratik Halk İttifakı	DNS	Nenad Nešić	Sırp Milliyetçisi; Muhafazakâr	4,18	1	0	Sırp
Demokratik Eylem Partisi	A-SDA	Nermin Ogrišević	Müslüman/Boşnak Milliyetçisi; Muhafazakâr	1,84	1	0	Boşnak
Bağımsız Blok	NB	Senad Šepić	Liberal Milliyetçi; Merkezîyetçi; Avrupacı	2,51	1	0	Boşnak
Sosyalist Parti	SP	Petar Đokić	Demokratik Sosyalist	1,89	1	0	Sırp
Demokratik Eylem Hareketi	PDA	Mirsad Kukić	Boşnak Milliyetçisi; Muhafazakâr, Bölgeci	2,32	1	0	Boşnak

Kaynak: Meclis'teki dağılıma ilişkin bilgiler Bosna-Hersek Merkezi Seçim Komisyonu'ndan alınmıştır.⁴⁵

Halk tarafından doğrudan seçilen ve nispi (oransal) temsil sistemine göre şekillenen Temsilciler Meclisi'ndeki dağılım, Şekil 1'de gösterilmiştir. Ülkede en büyük seçmen tabanına sahip partilerin Boşnak, Hırvat ve Sırp etnik kimlik ve milliyetçiliklerine dayanan SDA, HDZ ve SNSD olması ve bu partilerin programının bir diğerinin milliyetçi gündemiyle taban tabana çelişmesi, ülke istikrarını ve bütünlüğünü tehdit

⁴⁵ Central Election Commission of Bosnia and Herzegovina, "Preliminary results of the 2018 General Elections", **BiH CEC**, 2018, http://www.izbori.ba/rezultati_izbora?resId=25&langId=4#/2/0/0/0/0.

etmeyi sürdürmektedir. Ayrıca bazı milliyetçi partilerin daha fazla koltuk kazanmak için başka etnik kökenden gelen adaylara listelerinde yer veriyor olması, onların tek etnisiteye dayandığı gerçeğini değiştirmemektedir.⁴⁶ Çoklu-etnik nitelik taşıyan partilere örnek olarak verilebilecek ve Komünist Parti'nin dönüşümünden doğan Sosyal Demokrat Parti (SDP) kapsayıcı olmayı ve farklı toplulukları temsil etmeyi amaçlamaktadır.⁴⁷ Bölgesel ve yerel düzeyde ademi merkezîyetçiliği savunan SDP, Boşnak partileri gibi üniter devletten yanadır.⁴⁸ Bununla birlikte, parti oluşumunun dinamikleri göz önüne alındığında, az sayıda parti farklı etnik grupları tutarlı bir şekilde temsil edebilmiştir. Bunun yerine, azınlıklar ve sivil partiler arasındaki koalisyonlar daha yaygındır.

Şekil 1. Temsilciler Meclisi'nde Siyasal Partilere Göre Dağılım

Alija Izetbegović tarafından kurulan SDA, tek bir birleşik Bosna-Hersek için çabalayan bir Müslüman/Boşnak partisidir. Parti, diğer etnisitelere de açık olduğunu

⁴⁶ Jakub Šedo, "The party system of Bosnia and Herzegovina", içinde **Party Politics in the Western Balkans**, ed. Věra Stojarová ve Peter Emerson (New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010), 90.

⁴⁷ Šedo, 89.

⁴⁸ Šedo, 91.

iddia etse de seçmenleri ağırlıklı olarak Boşnaklardan oluşmaktadır. Bir Boşnak kitle partisi görüntüsü sergileyen SDA, kendisini siyasi merkezin bir partisi ve Sırp, Hırvat ve Boşnak kimliklerinden daha yüksek, ancak onları tamamlayıcı bir Bosnalı kimliğin yaratılmasını amaçlayan bir parti olarak tanımlamaktadır.⁴⁹

Her ne kadar etnik kökene bakılmaksızın herkese açık olduğunu beyan etse de Hırvat Demokrat Birliği, gerçekte üç kurucu etnisiteden oluşan ülkenin iki entiteye ayrılmasını haksızlık olarak görmektedir ve ‘sivil evrenselcilik’ ile ‘Bosna bütünlüşmesi’ne kati suretle karşı çıkarak Hırvatların da bir entiteye sahip olduğu bir etnik federalizm istemektedir. Hırvat kitle partisi özellikleri gösteren parti, ülkenin AB ve NATO’ya entegrasyonunu savunurken; ayrıca Hırvatistan ile özel ilişkiler kurmayı ve kurulacak Hırvat entitesi sakinlerine Hırvatistan ile çifte vatandaşlık hakkı tanınmasını arzulamaktadır.⁵⁰

Neredeyse tüm etnik Sırp partilerinin milliyetçi özellikler taşıdığı görülmektedir. Geçmişte daha güçlü desteğe sahip ve en milliyetçi partilerden biri olan SDS, kendisini bir Sırp ulusal partisi olarak tanımlamaktadır. İlk liderliğini savaş suçlusu Radovan Karadžić’in yaptığı ve Bosna-Hersek’teki barış sürecini engelleme çabasıyla bilinen parti, kendi kaderini tayin hakkına sahip olması gerektiği savunulan Sırp Cumhuriyeti ile Sırbistan arasında etkin bir bağ kurmayı amaçlamaktadır.⁵¹ 2006’dan itibaren Sırp siyasi arenasının hâkim partisi konumuna gelen SNSD ise Bosna-Hersek’i “uluslararası anlaşmalar üzerine kurulmuş bir devlet” olarak tanımlayarak Bosna-Hersek’ten Sırp Cumhuriyeti ile federasyon kurmuş bir entite olarak söz etmektedir. Bosna-Hersek’teki etnik Sırp partilerinin çoğu Sırp Cumhuriyeti ile Sırbistan arasında özel bağ kurulmasına olanak tanıyan bir egemen devletler konfederasyonunu oluşturmasını istemektedir.⁵²

⁴⁹ Věra Stojarová, “Nationalist parties and the party systems of the Western Balkans”, içinde **Party Politics in the Western Balkans**, ed. Věra Stojarová ve Peter Emerson (New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010), 46; Šedo, “The party system of Bosnia and Herzegovina”, 92.

⁵⁰ HDZ, “Statut, Program, Programska deklaracija”, **HDZ BiH**, 2019, https://www.hdzbih.org/sites/default/files/dokumenti/HDZ_BiH_-_XIII_Sabor_-_Statut_Program_Programska_deklaracija__0.pdf.

⁵¹ Stojarová, “Nationalist parties and the party systems of the Western Balkans”, 46.

⁵² Stojarová, 47.

Bu gelişmeler ışığında, AB de Bosna-Hersek parti ve seçim sisteminin mevcut yapısının, entilerin hâkim etnik kompozisyonunun ve yerleşik güç paylaşım mekanizmalarının şimdiye kadar etnik oy verme davranışını teşvik ettiğinin ve milliyetçi olmayan siyasi partilere çok az şans tanıdığına farkına vararak siyasal istikrarsızlık ve reforma gereksinim duyan işlevsiz kurumların ortaya çıktığına dikkat çekmeye başlamıştır.⁵³

Sonuç

Tarih boyunca farklı etnik grupların bir arada yaşadığı Bosna-Hersek, milliyetçi düşüncelerin hızla yayılmasının ardından ayrışmaya başlamıştır. Yaşanan savaşlar, halkın belleğinden silemediği olumsuz anıları ve yeniden alevlendirilmek istenen milliyetçilik ateşi ülkede gerilimi her daim diri tutmaktadır. Dayton Barış Antlaşması'nın beraberinde getirdiği etnik temsile bağlı yönetim sisteminin ilerleyemeyişi de ülkede statükonun korunmasını güçleştirmektedir.

Ayrıca Boşnak, Hırvat ve Sırp dışında kalan diğer etnik grupların meclis düzeyinde temsil edilmeyişi bir başka sorundur. Kanton sistemi ise ülkede ortak bir kimlik oluşmasını engellemektedir. Birbirini dışlayan milliyetçiliklere koşut olarak toplumsal tabanda yaşanan ayrışma hem siyasette hem de gündelik hayatta etkilerini güçlü düzeyde göstermektedir. Bosnalı Sırp'ların neredeyse tamamının bir arada Sırp Cumhuriyeti'nde yaşamaları ve Federasyona oranla daha merkezi bir sistemle yönetilmeleri, Sırbistan ve Rusya tarafından gerek açıkça gerekse örtülü bir şekilde desteklenmeleri onların bağımsızlık ülküsünü ayakta tutmaktadır.

Dört yılda bir gerçekleştirilen seçimler sonrasında hükümet kurmak, çizilen bu tablo da oldukça zorludur. Siyasi partilerin etnik milliyetçilik kartını sürekli hazırda tuttıkları bu ülkede sorunların çözümü kolay değildir. Ulusüstü örgütlerin ve diğer devletlerin sorunların yumuşak yollu çözümü için arabuluculuk yaptığı da sık sık gözlemlenmektedir.

⁵³ European Parliament, "Bosnia and Herzegovina: Political parties", 2015, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/568324/EPRS_ATA%282015%29568324_EN.pdf.

Özetle söyleyecek olursak, din temelinde ilksel bağlar üzerine kurulu etnik milliyetçiliklerin Dayton süreciyle kurumlaşması, seküler bir Bosnalılık kimliğinin bir ortak ulusal bilince erişmesini engelleyen önemli bir etkendir. Özellikle Sırp ve Hırvat milliyetçiliklerinin Bosna-Hersek'teki hamisi konumundaki Sırbistan ve Hırvatistan'ın Bosna-Hersek vatandaşı Sırp ve Hırvatlara pasaport vermesi, bu ülkenin birlik ve bütünlüğünü zedelemektedir. Bu nedenlerden ötürü, uluslararası toplum Bosna-Hersek'in istikrara kavuşması ve bütünlüğünü koruması adına girişimde bulunarak anayasal sistemi şu çerçevede reforme etmelidir. Birincisi, Sırp ve Hırvat pasaportu olan Bosna-Hersek vatandaşlarına ya Sırp veya Hırvat uyruğunu ya da Bosna-Hersek vatandaşlığını seçme hakkı tanınmalıdır. İkincisi, Sırp Cumhuriyeti ve Bosna-Hersek Federasyonu entiteleri ile kantonların siyasal özerklikleri sona erdirilerek ülkedeki etnik topluluklara Bosna-Hersek devleti egemenliği altında yalnızca kültürel özerklik hakkı tanınmalıdır. Üçüncüsü, yayılmacı bir milliyetçilik gütmeyen Boşnaklara uluslararası toplumun desteği artırılmalı; Sırp'ların ayrılık kartına başvurmaları olasılığı, Sırbistan ve Karadağ topraklarında kalan ve çoğunluğunu Müslüman Boşnakların oluşturduğu Sancak bölgesinde de referandum yapılması koşuluna bağlanmalıdır.

Ayrıca, siyasal alandaki etnik hatlar üzerinde ilerleyen ayrışmanın toplumsal köklerinin zayıflatılması, siyasetin de tansiyonunun düşmesi için yaşamsal öneme sahiptir. Savaş dönemi anılarının zihinlerde diri tutulmasıyla canlı kalan etnik kutuplaşma ikliminin değişmesi gerekmektedir. Yapılan araştırmalar, özellikle yerinden edilmiş Bosnalı yurttaşların karşılaştıkları zorlukların, çatışma sonrası Bosna'da onların siyasal şiddet öngörüsünü beslediğini göstermektedir.⁵⁴ Toplumsal düzeyde, siyasal şiddet korkusu, radikallere etnik çizgilerde hareket etme, korkuyu kendi kendini gerçekleştiren bir kehanete dönüşme ve barış anlaşmasının çökme olasılığını arttırma fırsatları vermektedir.⁵⁵ O nedenle hem Bosnalı yetkililerin hem de uluslararası aktörlerin çatışmanın toplumsal izlerini silmek adına yerinden edilmiş

⁵⁴ Akisato Suzuki, Djordje Stefanovic, ve Neophytos Loizides, "Displacement and the expectation of political violence: Evidence from Bosnia", *Conflict Management and Peace Science*, 2020, 1–19, <https://doi.org/10.1177/0738894220908066>.

⁵⁵ Suzuki, Stefanovic, ve Loizides, 14.

ailelerin zorluklarını aşmalarına odaklanmaları, barışın kalıcılığı ve toplumsallaşmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Anderson, Benedict. **Hayali Cemaatler**. 9. baskı. İstanbul: Metis Yayınları, 2017.
- Banac, Ivo. “Sırbistan’da Milliyetçilik”. İçinde **Yeni Balkanlar Eski Sorunlar**, editör Kemali Şaybaşı ve Özcan Gencer. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1997.
- Baumann, Gerd. **The multicultural riddle: rethinking national, ethnic, and religious identities**. New York: Routledge, 1999.
- Bieber, Florian. “Local Institutional Engineering: A Tale of Two Cities, Mostar and Brčko”. **International Peacekeeping** 12, sayı 3 (2006): 420–33.
- Bora, Tanıl. **Bölgeler, Sorunlar; Yugoslavya Milliyetçiliğinin provakasyonu**. 2. baskı. İstanbul: Birikim Yayınları, 1995.
- Bosnahersek.ba. “Bosna Hersek’te nüfus sayısı 3.531.159”. **Bosnahersek.ba**, 2016. <https://www.bosnahersek.ba/bosna-hersekte-nufus-sayisi-3-531-159/>.
- . “Bosnalı Sırp Liderlerden Nüfus Sayımı Tepkisi”. **Bosnahersek.ba**, 2016. <http://www.bosnahersek.ba/bosnali-sirp-liderlerden-nufus-sayimi-tepkisi/>.
- Central Election Commission of Bosnia and Herzegovina. “Preliminary results of the 2018 General Elections”. **BiH CEC**, 2018. http://www.izbori.ba/rezultati_izbora?resId=25&langId=4#/2/0/0/0/0/0.
- Cornell, Stephen Ellicott, ve Douglas Hartmann. **Ethnicity and Race: Making Identities in a Changing World**. California: Pine Forge Press, 1998.
- Demirağ, Yelda. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları”. **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM**, sayı 13 (2002): 15–33.
- Djilas, Aleksa. “Tito’s Last Secret: How Did He Keep the Yugoslavs Together?” **Foreign Affairs** 74, sayı 4 (1995): 116–22.

- Dragnich, Alex. **The First Yugoslavia: Search for a viable political system.**
Stanford, CA: Hoover Press, 1983.
- Ekinci, Mehmet Uğur. “Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu”. **SETA Yayınları**. C. 42. İstanbul: Seta Yayınları, 2014.
- European Parliament. “Bosnia and Herzegovina: Political parties”, 2015.
https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/568324/EPRS_ATA%282015%29568324_EN.pdf.
- Freeman, Michael. “Theories of Ethnicity Tribalism and Nationalism”, İçinde **Ethnic Conflict Tribal Politics: A Global Perspective**. Editör Kenneth Christie.
Curzon Press, 1998.
- Garip, Muhammed Mehdi. “Dayton Anlaşması ve Sonrası”. İstanbul, 2017.
- Gellner, Ernest. **Uluslar ve Ulusçuluk**. İstanbul: İnsan Yayınları, 1992.
- Gül, Kayhan. “Bosna-Hersek Anayasa Mahkemesinin ‘tarım arazileri’ kararı ülkeyi gerdi”. **Anadolu Ajansı**, 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bosna-hersek-anayasa-mahkemesinin-tarim-arazileri-karari-ulkeyi-gerdi/1737095>.
- . “Sırp lider Dodik, ayrılıkçı söylemleriyle Bosna Hersek’teki krizlerin mimarı oldu”. **Anadolu Ajansı**, 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/sirp-lider-dodik-ayrilikli-soylemleriyle-bosna-hersekteki-krizlerin-mimari-oldu/1744078>.
- HDZ. “Statut, Program, Programska deklaracija”. **HDZ BiH**, 2019.
[https://www.hdzbih.org/sites/default/files/dokumenti/HDZ BiH - XIII. Sabor - Statut_Program_Programska_deklaracija__0.pdf](https://www.hdzbih.org/sites/default/files/dokumenti/HDZ%20BiH%20-%20XIII.%20Sabor%20-%20Statut_Program_Programska_deklaracija__0.pdf).
- Hobsbawm, Eric J. **1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik**. 6. baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.
- İnalçık, Halil. **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1992.
- Karic, Mirsad. “Bosnian General Elections of 2010 and the Postelection Crisis”. **Bilge Strateji** 4, sayı 6 (2012): 71–102.
- Kitromilides, Paschalis M. “Imagined Communities and the Origins of the National Question in the Balkans”. **European History Quarterly** 19, sayı 2 (1989):

149–92.

Kılınç, Zeynel Abidin. “Çokkültürlülük ve Millet Sistemi”. **Pesa International Journal of Social Studies** 3, sayı 2 (2017): 44–55.

Konuralp, Emrah. “Kimliğin Etni ve Ulus Arasında Salınımı: Çokkültürcülük mü Yeniden Kabilecilik mi?” **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi** 13, sayı 2 (15 Ağustos 2018): 133–46.
<https://doi.org/10.17153/oguiibf.400350>.

Küçük, Bahtiyar. “Bosna-Hersek’te neden 10 aydır hükümet kurulamıyor?” **Euronews**, 2019. <https://tr.euronews.com/2019/08/21/bosna-hersekte-neden-hukumet-kurulamiyor>.

Less, Timothy. “Bosnia’s ‘Second Collapse’ is Starting to Look Inevitable”. **BalkanInsight**, 2020. <https://balkaninsight.com/2020/02/28/bosnias-second-collapse-is-starting-to-look-inevitable/>.

Malešević, Siniša. “‘Divine Ethnies’ and ‘Sacred Nations’: Anthony D. Smith and The Neo-Durkhemian Theory of Nationalism”. **Nationalism and Ethnic Politics** 10, sayı 4 (2015): 561–93.

Mazower, Mark. **Bizans’ın çöküşünden günümüze Balkanlar**. 2. baskı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.

McKay, James. “An Exploratory Synthesis of Primordial and Mobilizationist Approaches to Ethnic Phenomena”. **Ethnic and Racial Studies** 5, sayı 4 (1982): 395–420.

Milliyet. “Bosnalı Sırp lar Referandum Kararını Geri Çekti”. **Milliyet**, 03 Haziran 2011.

Motyl, Alexander J. **Encyclopedia of Nationalism**. 2. baskı. San Diego: Academic Press, 2001.

Official Gazette of Bosnia and Herzegovina. Amendment I to the Constitution of Bosnia and Herzegovina (2009). **OHR**, <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws->

of-bih/pdf/001 - Constitutions/BH/BH Amendment I to BH Constitution 25-09.pdf.

OSCE. “Dayton Peace Agreement”. **Resources**, 1995.

<https://www.osce.org/bih/126173>.

Pound, Norman. “Balkans”. İçinde **Academic American Encyclopedia**. Grolier Incorporated, 1994.

SarajevoTimes. “Member of the Presidency of Bosnia-Herzegovina Milorad Dodik: ‘Goodbye BiH, welcome RS-exit’”. **SarajevoTimes**, 2020.

<https://www.sarajevotimes.com/member-of-the-presidency-of-bosnia-herzegovina-milorad-dodik-goodbye-bih-welcome-rs-exit/>.

Šedo, Jakub. “The party system of Bosnia and Herzegovina”. İçinde **Party Politics in the Western Balkans**, editör Věra Stojarová ve Peter Emerson, 85–98. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010.

Semercioğlu, Harun. “Bosna-Hersek’te Yaşanan Boşnak-Sırp Çatışmasının Analizi”. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi** 16, sayı 63 (2017): 1339–60.

125

Smith, Anthony D. **Milli Kimlik**. 9. baskı. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2017.

Stojarová, Věra. “Introduction”. İçinde **Party Politics in the Western Balkans**, editör Věra Stojarová ve Peter Emerson, 1–5. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010.

———. “Nationalist parties and the party systems of the Western Balkans”. İçinde **Party Politics in the Western Balkans**, editör Věra Stojarová ve Peter Emerson, 42–58. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010.

Suzuki, Akisato, Djordje Stefanovic, ve Neophytos Loizides. “Displacement and the expectation of political violence: Evidence from Bosnia”. **Conflict Management and Peace Science**, 2020, 1–19.

<https://doi.org/10.1177/0738894220908066>.

Tekin, Cemile Haliloviç. **Bosna-Hersek Devleti 1991-1992**. 3. baskı. Konya: Çizgi Yayınevi, 2012.

Todorova, Maria. **Balkanlar'ı Tahayyül Etmek**. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2003.

World Bank Group. "Bosnia and Herzegovina Partnership: Country Program Snapshot". Sarajevo, 2015.

<https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/BH-Snapshot.pdf>.

Yanalma, Servet. "Bosna-Hersek'te seçimden 10 ay sonra hükümet kurulması için anlaşma sağlandı". **Euronews**, 2019.

<https://tr.euronews.com/2019/08/05/bosna-hersekte-secimden-10-ay-sonra-hukumet-kurulmasi-icin-anlasma-saglandi>.